

*Назаренко Т. Г. д-р.пед.наук, проф.
Інститут педагогіки НАПН України
e-mail: geohim@ukr.net*

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД У КРАЄЗНАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ

Згідно нового Державного стандарту базової середньої освіти (2020) очікується, що результатом навчання стануть особистісні, метапредметні та предметні результати кожного учня, що відбиватимуться у певних навчальних якостях.

Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування предметних та ключових компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, відповідального виховання, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу [1].

Особлива роль при формуванні ціннісних орієнтирів в умовах впровадження нового стандарту відводиться й краєзнавству. Освітня реформа, що триває в Україні спонукає науковців, дослідників, вчителів, методистів до пошуку нових технологій та методик навчання. Останнім часом згідно Концепції Нової української школи з'являються нові навчальні програми, підручники, посібники, в яких зростає роль українознавства, ідентифікації, патріотизму, краєзнавства, особливо після вторгнення РФ (країна агресор) на територію України [3]. Модельна навчальна програма з географії для закладів загальної середньої освіти акцентує увагу на тому, що «одним з головних завдань шкільного курсу географії є формування в учнів цілісного географічного образу планети Земля, починаючи від вивчення рідного краю й держави та закінчуючи пізнанням глобальних закономірностей і процесів» [7].

В цьому році Національна академія педагогічних наук України широко відмічала ювілей – 200 років із дня народження справді народного великого

педагога Костянтина Дмитровича Ушинського [6, с. 11]. Саме К. Д. Ушинський обґрунтував краєзнавчий підхід в навчанні та вихованні. Він наполягав на необхідності в оволодінні учнів з освітньо-виховною метою, що є життєвим сприйманням навколишнього світу. К. Д. Ушинський писав, що не з курйозами і диковинами науки повинна в школі знайомитися дитина, а навпаки, треба привчати її знаходити цікаве в тому, що її постійно і скрізь оточує, і тим самим показати їй на практиці зв'язок між наукою і життям [8, с. 284].

В своїх творах К. Д. Ушинський, розглядаючи питання вивчення географії в школах Німеччини та Швейцарії, писав, що особлива увага там приділяється вивченню своєї географії (батьківщини у вузькому розумінні) та географії ближнього оточення, при цьому батьківщину (географію контона, герцогства, округи, громади) розпочинають вивчати з найближчої місцевості. Пропонуючи розпочинати вивчення географії з розгляду своєї місцевості, К. Д. Ушинський підкреслював, що воно піде краще, ніж іде тепер, коли розпочинають учити дитину географії з предметів, недоступних їй через громіздкість, і не розвиваючи в ній попереднього географічного інстинкту [9, с. 45].

Одним з найважливішим підходів при побудові змістового курсу географії є краєзнавчий, який ґрунтується на конкретності, образності, особистому соціальному досвіді учня, що заснований на вивченні рідного краю. Цілі цього підходу спрямовані на розвиток особистості учня в умовах національно-локальних традицій, виховання особистого ставлення до природи і культури свого краю [2, с. 87]. Вивчення своєї місцевості формує громадянськість, патріотизм, повагу до цілісності української держави.

Головним поняттям, яке розкриває краєзнавчу діяльність, є поняття про навколишнє середовище та рідний край. На думку багатьох учених-методистів В. В. Бенедюк, В. П. Корнеєва, О. В. Корнеєва, П. Ю. Костиці, П. С. Скавронського та ін. краєзнавство – це наукова галузь, яка вивчає історію, культуру, географію, етнографію та інші аспекти життя певної території, регіону, краю чи місцевості. Розвиток краєзнавства як наукової галузі був пов'язаний із

формуванням національної свідомості та пошуком власної ідентичності в умовах розвитку національних культур [5, с. 40].

Конкретизація загальнолюдських цінностей на краєзнавчому рівні здійснюється за такими напрямками: збереження природи краю та здоров'я його населення, лімітування потреб у ресурсах, культ предків, національних традицій, сімейного способу життя, готовність до трудової діяльності тощо.

Краєзнавча діяльність при вивченні географії в закладах загальної середньої освіти має велике значення, саме за допомогою неї учні вчаться спостерігати, відчувати, створювати, аналізувати, порівнювати. Приклади з місцевої природи, господарства більш зрозумілі та доступні учням і таким чином допомагають перейти від теорії до практики, від підручника до реальності.

Реалізація краєзнавчої діяльності під час уроків географії здійснюється через систему інтеграції змісту освіти, для того, щоб учні сприймали навколишнє середовище цілісно, не розбиваючи його на окремі навчальні предмети. Саме через систему краєзнавчих завдань, практикумів, залучення місцевого матеріалу щодо географічних проблем в учнів формуються ключові (екологічні) та предметні (географічні) компетентності. На уроці, на кожному його етапі, вчитель наводить учням приклади «місцевого характеру», використовуючи приклади з географії рідного краю, з місцевої природи та місцевого господарства. Вони дуже поживають навчання і роблять його більш зрозумілим та доступним. Це знайомі учням приклади навколишнього середовища, а виявивши інтерес до локального рівня, учні будуть легше відпрацювати навчальні дії на глобальних рівнях.

Інтеграція при вивченні географії ще й на краєзнавчому матеріалі дає можливість залучити інші навчальні предмети, такі як історія, мова, література.

Краєзнавча діяльність реалізовується через різні форми проведення уроків. Екскурсії та подорожі дуже захоплююча та доступна форма проведення уроку географії. Можна вийти на пришкільну ділянку та провести спостереження за різними компонентами природи (за погодою, за гідрологічними об'єктами, ґрунтом, за рослинним покривом, птахами). Можна розширити простір і

запропонувати учням екскурсії до цікавих природних об'єктів місцевості. Такі поїздки формують і особистісний, і метапредметний, і, звичайно, предметний результат. Це і мотивація до подальшого вивчення, і профорієнтаційна робота, і самостійна пізнавальна діяльність. Екскурсії (подорожі) сприяють акумуляції краєзнавчого матеріалу. Після екскурсій учні дають її опис, роблять замальовки, світлини, виготовляють колекції, гербарії, пишуть доповіді на різні теми.

Наприклад, якщо ми досліджуємо Київ, то варто згадати пожежу, яку влаштували татари-монголи у 1240 році і проаналізувати, як ця пожежа вплинула на рельєф та топоніми Києва, які є пам'ятні місця пов'язані з цією подією. Також можна дослідити, як розвивалися різні частини Києва за часів Ярослава Мудрого до сучасності. Інтегрований підхід з краєзнавчою інформацією на уроках географії може забезпечити всебічне розуміння місцевості, в якій живуть учні, сприяючи почуттю гордості та зв'язку з громадою.

Щоб пізнавальний інтерес до уроків географії (зокрема краєзнавства) не зникав, необхідно: проводити уроки з елементами пізнавальної мети та цікавинками, використовувати наочний матеріал, відеоматеріал, презентації, спонукати учнів до пошукової, дослідницької діяльності, вивчення додаткової літератури, через власні спостереження [4, с. 28].

Від вивчення на локальному, місцевому рівні свого краю, району, області до вивчення великих об'єктів через введення елементів краєзнавства практично на кожному уроці географії – це і є реалізація краєзнавчої діяльності відповідно до нових стандартів освіти.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
2. Бенедюк В. В. Краєзнавство. Психолого-педагогічні основи краєзнавчої роботи. Л.: ВАЕ, 2005. – 110 с.

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Корнєєв О. В. Методика шкільного географічного краєзнавства. Х.: Видавнича група «Основа», 2007. – 145 с.

5. Костриця М. Ю. Наукові засади національного географічного краєзнавства. Краєзнавство. – 2009. – № 1-2. – С. 39–45.

6. Кремень В. Вітчизняне краєзнавство: стратегічні орієнтири сучасної освітньої парадигми. Краєзнавство. – 2011. – №3. – С. 10–15.

7. Модельна навчальна програма з географії 6-9 клас. Запотоцький С. П. та ін.

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Neohrafiya/Neohrafiya.6-9%20kl.Zapototskyy.ta.in.06.05.22.pdf>

8. Сухомлинська О. В. Ушинський Костянтин Дмитрович. Українська педагогіка в персоналіях: навч. Посібник для студентів ВНЗ: у 2-х кн. Кн. 2 ХХ століття – Київ: Либідь, 2005. С.284-292

9. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. – К. 1983. – Т.1. – С.43-103.